

УДК [371.134:39(07)](477.46)

Віра Калабська,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
інструментального виконавства
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРНОГО КОМПОНЕНТУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

У статті автор дослідив використання зразків українського фольклору в аудиторній та позааудиторній роботі студентів напрямів підготовки бакалавр, спеціаліст, магістр Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Охарактеризована позааудиторна науково-дослідна та художньо-естетична діяльність студентів, яка триває увесь термін навчання у вузі.

Ключові слова: український фольклор, підготовка майбутніх учителів, творчі колективи, майстер-класи, театр-студія, виставково-творча робота.

В статье автор изучил использование образцов украинского фольклора в аудиторной и внеаудиторной работе студентов направлений подготовки бакалавр, специалист, магистр Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины. Охарактеризована внеаудиторная научно-исследовательская и художественно-эстетическая деятельность студентов, которая длится весь срок обучения в вузе.

Ключевые слова: украинский фольклор, подготовка будущих учителей, творческие коллективы, мастер-классы, театр-студия, выставочно-творческая работа.

In the article the author investigated using samples of Ukrainian folklore in the student works in class and extracurricular work in the direction of preparation Bachelor, Specialist and Master degrees in Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Extracurricular scientific and research, artistic and aesthetic student activities are characterized, which lasts the whole period of study at the university.

Key words: Ukrainian folklore, preparation of future teachers, creative collectives, master classes, studio of theatre, exhibitions and creative work.

Постановка проблеми. На сучасному етапі підготовки майбутнього вчителя важливим є використання українського фольклору, виховний потенціал якого містить високу духовну мораль. Нині усвідомлюємо таку аксіому: змінюються держави, а з ними і ідеології, а народна мораль, за якою жили наші праотці тисячі років, що виражена в усній словесній творчості не змінюється. Її цінності, що закарбовані у зразках українського фольклору та зберігаються у фольклорній пам'яті, витримують віки. Крім того кожний народ зберігає в фольклорній пам'яті неповторну картину світу, органічно поєднану з образом рідної землі, тому коли відбуваються швидкоплинні зміни у культурі людства, «стирається» фольклорна пам'ять, зникають традиції – це свідчить про загрозу майбутнього для етносу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На захист живої пам'яті і екологію фольклору звернуто увагу міжнародного суспільства, спрямовані програми ЮНЕСКО, кооперації організаторів фольклорних фестивалів (КЮФФ). Зокрема, у «Рекомендаціях ЮНЕСКО державам-членам про збереження фольклору» звертається увага на виявлення, збереження, забезпечення охорони, популяризації, захист народної культури, а також міжнародне співробітництво спрямоване на реалізацію програм розвитку традиційної культури [5].

Провідні вітчизняні науковці і педагоги-практики у своїх працях звертають увагу та розкривають виховний потенціал українського фольклору, а також використовують його зразки у навчальному процесі. К. Ушинський використовував зразки української усної народної словесності у контексті етнопедагогіки [10]. Г. Ващенко у своїх працях аналізував український мелос, розглядав формування патріотизму в шкільний період життя засобами фольклору [1; 2]. В. Сухомлинський рекомендував активно використовувати виховний потенціал народної педагогіки (казковий епос та народну лірику в класній та позакласній роботі) [8; 9]. М. Стельмахович запропонував етнопедагогічну систему в якій фольклор виконує особливу функцію – несе в собі модель виховної програми, а також одночасно виступає домінуючим засобом її реалізації [6; 7].

В останні роки з'явилися дисертаційні дослідження, автори яких розкривають педагогічний потенціал фольклору. Наприклад, Ю. Ледняк [4] проаналізувала педагогічний зміст і виховні можливості української та російської усної народної творчості Східного регіону України. Вона прийшла до висновку, що фольклор є одним із регуляторів суспільної свідомості. А його здатність виступати засобом виховання зумовлена тим, що йому, як елементові суспільної свідомості, властиві дві фундаментальні закономірності розвитку – вторинність відносно суспільного буття та відносна самостійність.

Л. Кириченко-Стасюк [3] у процесі дослідження фольклору, як засобу соціокультурного виховання учнів початкової школи, звернула увагу, що українська усна народна словесність продукує велику кількість

проектів моделей, які «сприяють прогнозуванню варіантів вирішення соціально-етичних завдань за типових обставин. Ці ситуації, що містять елементи кодування соціальної інформації, у специфічній формі містяться у народних творах» [3, с. 85]. З чим ми погоджуємося, адже закарбовані в українському фольклорі ідеї є такою силою, що перетворює особистість і суспільство.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що питання використання зразків фольклору у підготовці майбутніх учителів розроблено недостатньо.

Мета статті: об'єктивне висвітлення стану використання зразків українського фольклору в аудиторній та позааудиторній роботі зі студентами в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми проаналізували навчальні програми гуманітарних спеціальностей напрямів підготовки бакалавр, спеціаліст, магістр, за якими навчаються в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Виявили, що фольклорний компонент використовується в аудиторній роботі у 46 дисциплінах зі спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Музичне мистецтво», «Хореографія», «Образотворче мистецтво», «Філологія. Українська мова та література» (спеціалізація: Українознавство). У навчальних планах спеціальностей «Початкова освіта» та «Філологія. Українська мова та література» (спеціалізація: Українознавство) фольклорний компонент у предметах використовується упродовж трьох ланок навчання – бакалавр, магістр, спеціаліст. У спеціальності «Дошкільна освіта» – тільки на 2, 3, 4 курсах напрямку підготовки бакалавр.

Що стосується мистецьких спеціальностей: приємно відзначити, що ряд дисциплін, у яких за програмою використовують фольклорний компонент, є наскрізними в підготовці бакалавра та спеціаліста (напрямок підготовки «магістр» є тільки зі спеціальності «Образотворче мистецтво»). Це – хорівий клас, оркестровий клас, хорове диригування (спеціальність «Музичне мистецтво»); теорія і методика народного танцю, теорія і методика народно-сценічного танцю (спеціальність «Хореографія»).

Детальний перелік номерів напряму підготовки або спеціальностей, предметів та семестрів, у яких вони викладаються, подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Використання фольклорного компоненту при підготовці майбутніх учителів в аудиторній роботі УДПУ імені Павла Тичини

Номер напряму підготовки або спеціальності		Назва дисципліни	Семестр
6.010101	Дошкільна освіта	Дитяча література	5,6
		Основи красномовства	8

Продовж. табл. 1

		Методика проведення занять з народознавства	3
6.010102	Початкова освіта	Українське народознавство	1
		Дитяча література	2,3
		Українське дитинознавство	5
		Методика навчання української мови	5,6,7
		Метод. навчання літературного читання	5
		Людина і світ з методикою викладання	5,6
7.01010201	Початкова освіта	Технологія вивч. галузі «Людина і світ»	9
8.0101201	Початкова освіта	Актуальні проблеми теорії виховання	9,10
6.020204	Музичне мистецтво	Українська народна музична творчість	1, 2
		Хоровий клас	1-8
		Оркестровий клас	1-8
		Хорове диригування	1-8
		Постановка голосу	1-6
		Історія української музики	6
		Основи ін-тва та інструментовки	4
7.02020401	Музичне мистецтво	Хоровий клас	9, 10
		Оркестровий клас	9, 10
		Ансамбль	9, 10
		Постановка голосу	9, 10
		Хорове диригування	9, 10
		Теорія та метод. викл. муз. Мистецтва	9
		Осн. Худ. Народних промислів України	10
6.020202	Хореографія	Теорія і методика народного танцю	1-8
		ТМ народно-сценічного танцю	1-8
		Мистецтво балетмейстера	6
7.02020201	Хореографія	ТМ народно-сценічного танцю	9, 10
		Осн. Худ. Народних промислів України	10
6.020205	Образотворче мистецтво	Декоративно-прикладне мистецтво	4-8
		Основи художніх народних промислів	6
		Проектування та декорування керам. Вир.	5, 6
		Кераміка та скульптура малих форм	7, 8
7.02020501	Образотворче мистецтво	Декоративно-прикладне мистецтво	9
		Осн. Худ. Народних промислів України	10
6.020303	Філологія. Українська мова та література. Спеціалізація: Українознавство	Фольклор	2
		Міфологія	1
		Практична фольклористика	3
		Основи народознавства	1
		Етнопедагогіка	5
		Родинне виховання українців	6
7.02030301	Українська мова і література	Українське дитинознавство	9
		Націологія	10
8.1801007	Українознавство	Фольклористика	1
		Український дитячий фольклор	2
		Лінгвофольклористика	2
		Фольклорний театр	1

У позааудиторній роботі викладачі університету зі студентами використовують такі види діяльності, як: *науково-дослідна* (наукове фольклорне товариство імені Хр. Ящуржинського) та *художньо-естетична*. Художньо-естетична діяльність, у свою чергу, представлена трьома напрямками: виконавський (театр-студія «Вервечка», народний аматорський хор «Кобзар», народний аматорський колектив «Софія», народний інструментальний ансамбль «Музичні візерунки», народний аматорський ансамбль народного танцю «Яворина»), художньо-прикладний (майстер-класи «Український рушник», «Народна іграшка») та образотворчий (виставково-творча робота).

Таблиця 2

Використання фольклорного компоненту при підготовці майбутніх учителів в позааудиторній роботі УДПУ імені Павла Тичини

Номер напрямку підготовки або спеціальності		Напрями діяльності	Назва гуртків	Термін проведення
6.020303	Філологія. Українська мова та література. Спеціалізація: Українознавство	Науково-дослідна	Наукове фольклорне товариство імені Хрисанфа Ящуржинського	Упродовж I–IV курсу навчання
		Художньо-естетична (виконавська)	Творчі студії: народний аматорський колектив «Софія», театр-студія «Вервечка»	Упродовж навчання
		Художньо-естетична (художньо-прикладна)	Майстер-класи: «Український рушник», «Народна іграшка»	Упродовж навчання
		Фольклорно-етнографічна практика у змісті державного стандарту підготовки майбутнього вчителя філології		I, II курс
6.020202 7.02020201	Хореографія	Художньо-естетична (виконавська)	Народний ансамбль «Яворина»	Упродовж навчання
6.020204 7.02020401	Музичне мистецтво	Художньо-естетична (виконавська)	Народний хор «Кобзар», народний ансамбль «Музичні візерунки»	Упродовж навчання
6.020205 7.02020501	Образотворче мистецтво	Художньо-естетична (образотворча)	Виставково-творча робота	Упродовж навчання

У зв'язку тим, що майже усі види діяльності (крім фольклорно-етнографічної практики у змісті державного стандарту підготовки майбутнього вчителя філології) тривають упродовж навчання студента у стінах УДПУ, вважаємо доцільним охарактеризувати кожний гурток.

Науково-дослідна діяльність. *Наукове фольклорне товариство імені Хрисанфа Ящуржинського* створене у 1997 р. Його очолює кандидат педагогічних наук, професор, керівник науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю», завідувач кафедри української літератури та українознавства Н. Сивачук. Фольклорне товариство об'єднує здібних, творчих, талановитих студентів I–IV курсів факультету української філології (спеціалізація «Українознавство»). Провідна мета товариства полягає у дослідженні локально-регіональних особливостей фольклору історичної Уманщини та стану його побутування у наш час. Студенти здійснюють наукові дослідження за такими напрямками: Умань і Уманщина у дослідженнях фольклористів, етнографів, істориків XIX – початку XXI ст.; українізація освіти 20–30-х років XX ст.; семантика старовинних вишитих рушників історичної Уманщини; локально-регіональні особливості духовної та матеріальної культури українського народу. В основу науково-дослідної роботи студентів покладено експедиційний метод, який передбачає збирання і записування автентичного фольклору та етнографічних відомостей історичної Уманщини. Здійснюючи фольклорно-етнографічні дослідження, студенти успішно оволодівають методикою науково-дослідної роботи. У результаті пошукової народознавчої роботи студенти визначають рівень фольклорної пам'яті респондентів, ареал поширення різних жанрів фольклору, проводять систематизацію та каталогізацію явищ духовної та матеріальної культури. На основі багатого польового матеріалу, зібраного в селах історичної Уманщини, виконуються дипломні та магістерські роботи. Отже, студенти фольклорного товариства виконують важливу справу зі збереження самотності української культури, фольклору, звичаїв і традицій історичної Уманщини.

Художньо-естетична виконавська діяльність. *Народний аматорський вокальний колектив «Софія»* створений у 1999 р. за ініціативи завідувача кафедри української літератури та українознавства Н. Сивачук. У його складі – студенти мистецько-педагогічного та філологічного факультетів. Колектив очолює доцент кафедри української літератури та українознавства, Заслужений працівник культури України В. Семенчук. Народний аматорський колектив «Софія» веде активну концертну діяльність, є лауреатом обласних та Всеукраїнських фестивалів, пропагує українську народну пісенну культуру. Виступи колективу користуються заслуженим успіхом і популярністю. Основу репертуару становлять українські народні пісні в близькоавтентичному виконанні (фольклорно-репродуктивний спів) та в обробках (переважну їх більшість записано на

Уманщині під час фольклорно-етнографічних експедицій), а також твори українських композиторів. Для колективу характерні чистота і злагодженість звучання, висока виконавська культура і художній смак.

Театр-студія «Вервечка» була створена у 2008 р. Керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. Терешко. Мета діяльності колективу – вивчення і відтворення на сцені і в житті автентичних українських танців, народних обрядів родинного та календарного циклів. Танці, обрядодії, які вивчають і пропагують, зібрано безпосередньо під час експедиційної діяльності студентів та співробітників лабораторії «Етнологія Черкаського краю» в селах історичної Уманщини (Уманський, Монастирищенський, Тальнівський, Христинівський, Маньківський райони Черкаської області). У репертуарі театру-студії близько 20 танців: дитячі хороводні ігри Уманщини – «Мак», «Подoliaночка», «Воротар», «Кривий танець», «А ми просо сіяли», «Жучок», «Шум»; хороводи – «Вербовая дощечка», «А вже весна»; побутові танці – «Коробочка», «Карапет», «Краков'як», «Уманська полька», «Ойра», «Кужіль», «Уманський вальс», «Метелиця»; сюжетні танці – «Надя», «Жіночі вибрики», хореографічна картинка «Якось в Умані». Також українські народні обрядові пісні, фрагменти обрядів «Весілля», «Стрітєння», «Колодія», свят «Івана Купала», «Калити», «Коляди», розваги української молоді «Вечорниці» та «Вулиця», жінок – «Годєнки», відтворення традиційного уманського ярмарку та інші. Колектив є неодноразовим учасником університетських, міських, районних, обласних, Всеукраїнських свят, фестивалів, концертів. У 2011 р. учасники колективу сою майстерність демонстрували в Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» (м. Київ).

Народний аматорський ансамбль народного танцю «Яворина» працює з 1972 р. Створив колектив та багато років керував ним В. Калінічев. З 1992–1995 рр. колективом керував заслужений працівник культури України В. Костиця. З 1995–2008 рр. колектив очолив Г. Піддубний. З 2008 р. керівником колективу є С. Куценко. Основу репертуару становлять постановки українських народних танців. Метою творчої та навчально-виховної роботи ансамблю народного танцю «Яворина» є: оновлення засобів та прийомів виховання хореографічної культури студентів; всебічний гармонійний розвиток кожного студента як особистості, шляхом розкриття його потенційних можливостей; розвиток індивідуальних здібностей студентів, талантів та забезпечення умов їх самореалізації; забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості; формування особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, високих моральних якостей громадянина України. Якісним показником результативності діяльності колективу, стимулом для розвитку та самоствердження його учасників є численні участі колективу в обласних та Всеукраїнських конкурсах.

Народний інструментальний ансамбль «Музичні візерунки» був

створений у 1989 р. Д. Балдинюком. В останні кілька років ансамблем керували лауреат Міжнародних конкурсів М. Рибченко та Заслужений працівник культури України Ю. Пономарьов. Нині керує колективом кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментального виконавства, лауреат міжнародних та всеукраїнських конкурсів В. Калабська. Ансамбль веде активну концертну діяльність, є лауреатом Всеукраїнського фестивалю самодіяльних художніх колективів профспілок, Всеукраїнського огляду народної творчості, успішно виступав на Всеукраїнських студентських фестивалях «Лесина пісня» (м. Луцьк), «Червона калина» (м. Полтава), концертах в інших вузах України, пропагує українське мистецтво в школах регіону, виступає перед уманчанами і трудівниками сіл. Виступи ансамблю користуються заслуженим успіхом і популярністю. У репертуарі колективу численні обробки українських народних пісень з солістами та народним хором «Кобзар» («Ой у лізі червона калина», «Козацькому роду нема переводу», «Ой у полі криниченька» та інші).

Художньо-прикладна діяльність. *Майстер-клас «Український рушник»* створений на базі факультету української філології при науково-методичному центрі «Дослідження вишивки Східного Поділля». Керівник – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри української літератури та українознавства Н. Мамчур.

Метою діяльності майстер-класу є реалізація комплексу навчально-виховних, навчально-дослідних, науково-методологічних проблем, пов'язаних з українською культурною традицією мистецтва вишивкарства. Основні завдання майстер-класу «Український рушник»: здійснення пошуково-експедиційної роботи; відтворення старовинних рушників; дослідження етнолінгвістичного змісту українського рушника; поглиблення знань про історію розвитку рушникарства Східного Поділля; вивчення досвіду роботи майстрів вишивки; екскурсійно-просвітницька діяльність. Основним змістом вишивальної творчості студентів-філологів є збирання та відтворення старовинних рушників Східного Поділля. Співробітниками та студентами-членами науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» під час експедицій зібрано більше трьох сотень рушників. У процесі відтворення рушників студенти вивчають особливості семантики орнаменту, кольору, технології виконання швів та мережок, адже орнаментальні мотиви українських рушників сягають своїм корінням у місцеву флору і фауну, в історичну традицію. Паралельно до кожного рушника ними створюються електронні схеми орнаменту, які з часом будуть оформлені в альбом. Таким чином, робота майстер-класу «Український рушник» передбачає розкривати повною мірою красу народних святинь, належним чином ознайомлювати молоде покоління з багатством української народної вишивки та розвивати бажання глибоко вивчати й естетично усвідомлювати звичаї, традиції, обряди, ремесла і

промисли нашого народу.

Майстер-клас «Народна іграшка». Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Л. Йовенко. Оволодіння студентами ляльковим мистецтвом має важливе значення у педагогічній діяльності. Воно допоможе майбутнім педагогам сформувати у собі та своїх вихованців кращі моральні якості, світлі почуття, високі прагнення душі. До того ж, студенти не лише майбутні педагоги, а й майбутні батьки. Таким чином, формуватимуть у власних дітей національно-патріотичні почуття – гордість за приналежність до українського етносу, пошанне ставлення до його традицій, обрядів, звичаїв, збагачуватимуть дітей інтелектуально та емоційно. Мета гуртка «Народна іграшка» – доповнити набуті знання про народну іграшку, навчити студентів практичним навичкам виготовлення народної ляльки-мотанки. Завдання гуртка: поглибити та розширити знання студентів з історії та побутування української народної іграшки; підвищити інтерес майбутніх філологів до української традиційної іграшки; сформувати у студентів необхідні уміння і навички виготовлення традиційної української народної ляльки-мотанки. Отже, виготовлення студентом іграшки власноруч сприяє розвитку трудових умінь і навичок, художньо-естетичних смаків, формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості, вихованню поваги до національної культури.

Художньо-естетична образотворча діяльність. Виставково-творча робота кафедри образотворчого мистецтва. На численних виставках у місті та за його межами, які репрезентують наш університет, представлені твори і студентів спеціальності «Образотворче мистецтво». Ці вироби, що містять фольклорну тематику, виконані у різних художніх техніках: живописні (олія, гуаш, пастель, акварель), графічні (олівець, туш, перо, сангіна) роботи, декоративний розпис, писанки, мальованки, ляльки-мотанки, вишивка, кераміка, роботи з бісеру, а також флористика, соломка. Завжди особливу увагу глядачі виставок приділяють керамічним виробам, стилізованим під трипільську культуру, які дозволяють нам доторкнутися нашого далекого минулого і відчутти зв'язок з нашими пращурами.

Висновки і перспективи. Таким чином, робота, яка започаткована професорсько-викладацьким колективом зі студентами з використанням фольклорного компонента як ніколи є важливою, необхідною та слушною, що проводиться на високому науковому, педагогічному, виконавському рівнях в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Студенти ознайомлюються, зацікавлено вивчають і естетично усвідомлюють звичаї, традиції, обряди, ремесла, промисли, музичну та хореографічну культуру нашого народу, що сприяє формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості. У цьому напрямі вважаємо перспективним дослідження використання фольклорного компонента у виховних заходах УДПУ імені Павла Тичини та у змісті педагогічних практик студентів у загальноосвітніх закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : підручник для педагогів / Григорій Ващенко. – К. : Школяр, 1999. – 385 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. – Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
3. Кириченко-Стасюк Л. П. Соціокультурне виховання учнів початкової школи засобами українського фольклору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Кириченко-Стасюк Лариса Петрівна. – Луганськ, 2006. – 236 с.
4. Ледняк Ю. В. Педагогічний потенціал фольклору Східного регіону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ю. В. Ледняк. – Луганськ, 2002. – 20 с.
5. Рекомендація ЮНЕСКО державам-членам про збереження фольклору // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 2. – С. 3–7.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.
7. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посібник / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
8. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. / В. А. Сухомлинский ; сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1. – 560 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський ; ред. кол. О. Г. Дзевєрін [та ін.]. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
10. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. : пер. з рос. / К. Д. Ушинський ; редкол.: В. М. Столетов (голова) [та ін.]. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 2. Проблеми російської школи. – 359 с.